

Suomen Sotahistoriallinen seura ry

Merisotaseminaari 26.10.2016, Kansallisarkiston vanha tutkijasali

Komentajakapteeni Lari Pietiläinen

MERISOTAA ITÄISELLÄ SUOMENLAHDELLA 1941

Merisotaa Itäisellä Suomenlahdella vuonna 1941 on mielenkiintoinen, mittava ja varsin haastava aihe. Tulin käyttäneeksi hetken miettiessäni kuinka aiheeni esittäisin, sen näkökulmaa, rajoituksia - punaista lankaa. Päätin kertoa teille tarinan. Otsikon tiedätte jo. Kertomuksen pääosassa on Suomen Merivoimat - laivasto ja rannikkojoukot. Vahvoja sivurooleja esittävät Punalippuinen Itämeren laivasto ja Saksan Itämerellä toimivat merivoimien osat. Tarina on rakennettu Suomenlahdelle ja punainen lanka noudattelee jatkosodan hyökkäysvaiheen tapahtumia. Olen varannut itselleni kertojan roolin ja kuten tarinoissa aina, yleisölle jää oikeus ja mahdollisuus tulkintojen tekoon ja johtopäätöksiin. Lyhyen johdannon jälkeen esitetään kaksi toisistaan poikkeavaa, joskin toisiinsa liittyvää päänäytöstä. Niiden molempien tarkoituksena selvittää Merivoimien varsin monipuolista toimintakenttää kesän ja syksyn -41 tapahtumissa ja tämän myötä valottamaan Merivoimien roolia hyökkäysvaiheen aikana. Tarinasta saisi helposti eepoksen, mutta tämä kertomus on rakennettu kahden lahden, Suomenlahden ja Viipurinlahden sulkemisen varaan. Rajauksena tämä mahdollistaa hyvin laivasto- ja rannikkojoukkojen toiminnan tarkastelun - lyhyessä ajassa. Tämä kertomus perustuu kirjallisiin lähteisiin. Ensimmäinen näytös kuvaa kamppailua merenhallinnasta, jonka seurauksena miinasodan käynnin keinoin Suomenlahti suljettiin. Tässä Laivasto näytteli merkittävää osaa. Toinen näytös kuvaa Kenttäarmeijan merellisen sivustan suojaamista hyökkäyksen aikana. Sen aikana rannikkojoukot ovat polttopisteessä.

TILANNE - ESINÄYTÖS

Arvoisat kuulijat, Merivoimien toimintaympäristö oli sangen erilainen talvisodan jälkeen kuin sotaa edeltävänä aikana. Vuosi 1940 oli muuttanut sotilaspoliittisen tilanteen Itämerellä radikaalisti. Itäisen Suomenlahden ulkosaaret ja Hangon alue menetettiin Neuvostoliitolle. Hangoniemellä oleva sotilastukikohta oli varsin kriittisellä alueella - Suomenlahden suulla keskeinen Merivoimien operaatioalue. Huhtikuussa 1940 Saksa hyökkäsi Tanskaan ja Norjaan. Kesällä 1940 Neuvostoliitto miehitti Baltian maat ja samalla sen laivaston tukialueet Itämerellä moninkertaistuivat. Neuvostoliitto valmistautui Suomenlahden sulkemiseen. Se rakensi aktiivisesti Hangon ja Viron Osmussaaren välille voimakkaita miina- ja tykistöasemia. Suomen ja Saksan välinen yhteistyö tiivistyi. Punalippuinen Itämeren laivasto oli kalustoltaan ja suori-

tuskyvyltään ylivoimainen verrattuna Saksan Itämeren alueella toimiviin merivoimien osiin tai Suomen Merivoimiin. Itämeren laivaston päätukikohta oli Tallinna. Riianlahdella toimi kevyt laivasto-osasto ja Suomenlahdella operoi laivaston päävoimat. Sukellusveneet olivat hajautettuna Riikaan, Liepajaan, Tallinnaan, Hankoon ja Kronstadtin. Saksa suuntasi parhaat laivastovoimansa edelleen Englantia vastaan, joten sen laivastotaisteluvoima oli verrattain vähäinen Itämeren alueella. Mutta sen katsottiin riittävä. Saksalaiset ja suomalaiset luottivat neuvostolaivaston passiivisuuteen sodan alussa. Merisota Itämerellä ratkaistaisiin miinasodankäynnin keinoin. Miinasodan tavoitteena oli sulkea Suomenlahden suu ja Riianlahden meriväylät sekä eristää Baltian Neuvostotukikohdat..

Kesäkuun puolivälissä Suomen aluevesille purjehti Saksan laivaston kaksi suurta miinalaivaryhmää *Nord* ja *Cobra*. Niissä molemmissa oli kymmeniä laivoja, miinalaivoja, moottoritorpedoveneitä, raivaajia ja hinaajia. Ryhmät tukeutuivat saariston suojaan täydessä miinalastissa odottamaan hyökkäyksen alkua. Miinalaivaryhmä *Cobra* johon kuuluivat miinalaivat *Cobra*, *Kaiser* ja *Königin Luise* tukeutui Porkkala-Inkoo alueelle ja ryhmä *Nord* Turun saaristoon Nauvon eteläpuolelle. Nordiin kuului miinalaivat *Tannenber*, *Brummer* ja *Hansestadt Danzig*. Kaikkiaan Suomen rannikkovesillä oli noin 50 saksalaisalusta.

Suomen Merivoimien komentajana toimi kenraaliluutnantti Väinö Valve. Merivoimiin kuului Laivasto, seitsemän rannikkoprikaatia ja maavoimien joukkoja. Kesäkuun 1941 lopussa Merivoimien vahvuus maavoimien alistukset mukaan lukien oli noin 53 000 miestä. Merivoimien komentaja johti voimassa olleen sotajaotuksen mukaisesti rannikko- ja laivastoyksiköitä sekä johdossaan olevia maavoimien yksiköitä. Pääosa laivastoyksiköistä oli alistettu Merivoimiin kuuluvalla Laivastolle. Laivasto oli jaettu maantieteellisesti Rannikkolaivastoon Saaristomereillä ja Erilliseen Laivasto-osastoon Suomenlahdella. Merivoimien komentajalla oli alaisuudessaan kesäkuun puolivälissä perustetut seitsemän rannikkoprikaatia, jotka olivat ryhmitysalueillaan ja määrävahvuisia 22.6. mennessä. Hangon tukikohta loi ikävän varjon Suomen eteläiselle rantamaalle olemassaolollaan.

Välirauhan aikana Merivoimien aluskanta oli kasvanut yli kymmenellä aluksella käsittäen sodan syttyessä kuitenkin vielä alle 30 laivaa. Merkittävät vahvennukset olivat keväällä 1941 kokoonpanoon liitetyt miinalaivat *Ruotsinsalmi* ja *Riilahti*, jotka molemmat kykenivät ottamaan 100 miinan lastin. Sodan syttyessä Merivoimilla oli kaksi panssarilaivaa, *Väänämöinen* ja *Ilmarinen*, viisi sukellusvenettä, kuusi moottoritorpedovennettä, neljä tykkivenettä, kolme miinalaivaa, viisi miinavenettä, kaksi suurta raivaajaa ja 16 pientä raivaajaa. Jäänmurtaja *Sisu*

toimi sukellusvenelaivueen emäaluksena. *Suomen Joutsen* oli huoltoaluksena. Kesän -41 aikana aluskanta täydentyi merivartiolaitoksen vartiolaivoilla ja vartiomoottoriveneillä. Suomen laivaston taisteluvoima oli verrattain vähäinen.

Operaatio Barbarossa alkoi 22.6.1941 kello 03:15. Suomi julisti olevansa sodassa kolme päivää tämän jälkeen. Kesäkuussa saksalaiset ilmoittivat, että Hangon valtaus ja Ahvenanmaan miehitys tulee suomalaisten hoitaa itse. Tähän varauduttiin. Tarvittavat alukset oli varattu jo kesäkuun puolivälissä. 19.6. kenraalimajuri Airo antoi käskyn Ahvenanmaan miehittämisestä ja miinoitteiden laskemisesta aluevesien sisällä. Käsky toimeenpantaisiin 22.6. vastaisena yönä - jos Saksan operaatio todella alkaisi. Ahvenanmaan rajaa ei saanut missään tapauksessa ylittää ilman ylipäällikön lupaa.

Operaatio Kilpurjehduksen toteuttamiseksi Merivoimien komentaja alisti Hangon ryhmän ja 6. Rannikkoprikaatin joukot Laivaston komentajalle kommodori Raholalle. Rannikkolaivaston tehtävänä oli torjua vihollisen maihinnousut ja tukea rannikkojoukkojen taistelua Ahvenanmaan alueella operaation aikana. Panssarilaivat toteuttivat sitä tehtävää, jonka vuoksi ne oli aikoinaan hankittu. Miinoitteiden laskeminen käskettiin Rannikkolaivastolle alistetuille miinalaivoille. Suojamiinoitteet tuli laskea Kökarin, Nyhamnin, Kobbaklintarnan ja Maarianhaminan väylille. Laivaston komentaja oli saanut käskyn ylittää maakuntaraja keskiyöllä, mutta hän joutui pysäyttämään alukset, koska ylipäällikön lupaa ei vielä ollut. Ahvenanmaan miehitysjoukoiksi oli määrätty yhteensä noin 5 200 miestä, 69 tykkiä ja 24 kranaatinheitintä. Joukot kuljetettiin 23 kuljetusaluksella Turun - Uusikaupungin - Rauman alueelta. Kuljetuksia suojasivat molemmat panssarilaivat, tykkiveneet *Uusimaa*, *Hämeenmaa* ja *Karjala*.

Operaatio Kilpurjehduksen aikana käytiin Jatkosodan ensimmäiset taistelut. Sunnuntai-aamuna 22.6. kello 06 aikoihin havaittiin Kihdinselän kohdalla seitsemän punakonetta, jotka lähestyivät osastoa lounaan suunnasta. Panssarilaiva *Ilmarinen* aloitti tulituksen johon pian yhtyivät myös muut osaston alukset. Hyökkääjät pudottivat pomminsa kahdessa aallossa osumatta kohteisiin. Pommit putosivat mereen ja läheiselle saarelle, jossa syttyi tulipalo. Taistelu kesti viisi minuuttia. Merkintä tykkivene *Hämeenmaan* sotapäiväkirjasta kello 06.05: ”*Ensimmäinen ilmahälytys. 7. vihollisen konetta pommitti muodostelmaamme. Koneet lensivät kahdessa sarjassa, ensin neljä konetta ja jäljempänä kolme. Koneet lensivät hyvin korkealla, joten pommitustarkkuus oli hyvin huono. Ammuimme 40/60 B:lla 13 laukausta, mutta tuloksetta.*” Ahvenanmaan miehitysjoukot olivat ryhmitysalueillaan jo tulopäivän aikana. Rannikkotykkistöpatereiden muodostamat linnakkeet olivat perustettu 8.7. mennessä. Syksyn alussa

todettiin, että Neuvostoliiton joukot eivät uhkaksi enää Ahvenanmaata. Ahvenanmaan miehittämisen onnistumisella oli valtava merkitys sotatoimien jatkolle.

SUOMENLAHDEN OVET SULKEUTUVAT - MIINASODAN ENSIMMÄINEN VAIHE

Saksalaisten ja suomalaisten suunnitelmien mukaan tavoitteena oli sulkea Suomenlahden suu kahdella suurmiinoitteella *Apoldalla* ja *Corpethalla*. Miinojen sijoittamisessa oli saksalaisten ja suomalaisten välillä hieman näkemyseroja. Saksalaiset halusivat nojata ensimmäisen maailmansodan aikaiseen miinoitustaktiikkaan, jossa harvahkojen miinasulkujen väliin lasketaan runsaasti vaarannoksia. Suomalaiset taas arvioivat, että olisi parempi laskea erittäin vahvat ja tiiviit miinoitteet joiden väliin jätetään omien joukkojen kuten moottoritorpedoveneiden ja sukellusveneiden liikkeen mahdollistamia vapaita alueita. Saksalainen näkemys voitti. Suomalaisten tehtäväksi tuli täydentää saksalaisten laskemia *Apolda*-miinasulun ja *Corpetha*-miinasulun välistä aluetta laskemalla niiden väliin kaksi noin 200 miinan vaarannosta.

Porkkalan ja Inkoon alueella tukeutunut miinalaivaryhmä *Cobra* sekä Nauvon saaristossa oleva miinalaivaryhmä Nord lähtivät täydessä miinalastissa kohti ensimmäistä tehtäväänsä 21.6. Miinasota oli käynnistynyt tunteja ennen kuin varsinaiset sotatoimet olivat alkaneet.

Saaristomerellä toiminut miinalaivaryhmä Nord laski *Apoldan miinasulun*, Öron länsipuolelta kohti Hiidenmaata. *Apoldassa* oli yhteensä 581 miinaa ja 673 raivausestettä. Miinat syvyytettiin 3-10 metrin syvyyteen. Miinalaivat *Tannenber*, *Brummer* ja *Hansestadt Danzig* laskivat miinoitteen neljässä ja puolessa tunnissa.

Porkkalan saaristossa ollut miinalaivaryhmä *Cobra* laski Porkkalan ja Tallinnan tasan länsipuolelle Suomenlahden katkaisevan *Corbethan miinasulun*. Se piti sisällään kaikkiaan 400 miinaa ja 700 estettä. Miinalaivat *Cobra*, *Kaiser* ja *Königin Luise* aloittivat miinanlaskun kello 23:00 Porkkala Kallbådan majakan itäpuolella. Operaatio kesti noin kolme tuntia. Samanaikaisesti saksalaiset moottoritorpedoveneet miinoittivat Hiidenmaan itä- ja eteläpuolella laskevien kaksipohjamiinoista koostuvaa miinoitetta.

Suomalaiset sukellusveneet *Iku-Turso*, *Vetehinen* ja *Vesihäisi* koottiin yhteen Emäsalon selälle 20.6. Ne saivat miinoituskäskyn seuraavana päivänä. Veneiden tuli suunnata Viron rannikolle ja laskea ennalta suunniteltuihin paikkoihin miinoitteet. Veneet lähtivät tehtäväänsä samana iltana. Miinoitusoperaatiot toteutettiin 22.6. aamulla. Miinoitusoperaatio toteutettiin kolme

vuorokautta ennen kuin Suomi ilmoitti olevansa sodassa Neuvostoliiton kanssa. Lasketut miinoitteet olivat 20 miinan miinoitteita. Miinat olivat saksalaisia, jotta mikään ei paljastaisi miinoitteiden olleen suomalaisten laskemia. Suomalaiset sukellusveneet laskivat vuoden 1941 aikana yhteensä 10 miinoitetta joissa oli kaikkiaan 187 miinaa. Tietojen mukaan näihin miinoihin ajoi viisi vihollisen alusta. Suomalaiset aloittivat omien aluevesien miinanlaskut 21.6. aikana. Miinanlaskuja toteuttivat lähes kaikki alusluokat. Kolmen vuorokauden aikana laivastoyksiköt laskivat 364 miinaa Ahvenanmaan, Hangon ja Virolahden alueille.

Apoldan ja Corpethan täydentäminen Kipinolalla ja Kuolemajärvellä

Juhannuksena 1941 suomalaiset miinalaivat *Riilahti* ja *Ruotsinsalmi* valmistautuivat miinanlaskuoperaatioon. Oli aika panna saksalaisten kanssa laaditut suunnitelmat toteen. *Riilahti* kiinnitti 24.6. kello 01:30 Emäsalon itäpuolella proomun kylkeen. Yön tunteina lastattiin alukseen 100 sarvimiinaa. Saaristo antoi suojaa, mutta yöt olivat kovin valoisia. Toiminta oli riskialtista, mutta sujui tällä kertaa ilman ongelmia. Miinanlastaus kesti neljä tuntia, jonka jälkeen *Riilahti* suuntasi Helsinkiin Pihlajasaaren länsipuolelle. Koko seuraava päivä kului miinojen lopulliseen laskukuntoon laittamisessa. Työ oli hidasta ja tilat ahtaita.

Riilahden miehistön viimeistellessä miinoja sen sisarus miinalaiva *Ruotsinsalmi* kiinnitti iltapäivällä 24.6. Emäsalon saariston alueella ja suoritti miinanlastauksen. Muutaman tunnin kuluttua *Ruotsinsalmi* suuntasi kohti Helsinkiä ja Pihlajasaarta, jossa molemmat miina-alukset viettivät yönsä. 25.6. illansuussa operaatio oli valmis alkamaan. Miinalaivat nostivat ankkurinsa 15 minuutin porrastuksella ennen kello 19:00 ja suuntasivat täydessä miinalastissa kohti Porkkalaa, jossa oli operaation odotusalue. Yhdeksän aikaan illalla *Riilahti* ja *Ruotsinsalmi* ankkuroivat Bågaskärin väylälle ja tunti siitä ankkurit nostettiin ja laivat suuntasivat kohti laskualuetta. Operaation suojaksi oli käsketty neljä saksalaista moottoritorpedovenettä. Kesken kulun, tarkalleen 26.6. kello 00:18 *Riilahden* miehistö huomasi ilmassa valoraketteja kulkusuunnassa laivan vasemmalla puolella. Kymmenen minuutin kuluttua ilmestyi vihollisen tiedustelukone, joka kiersi *Riilahden* yläpuolella. Tiedustelukoneen jälkeen puolen tunnin kuluttua näköpiiriin ilmestyi kaksi vihollisen pommikonetta, jotka hyökkäsivät. Koneet avasivat konekivääritulen kohti *Riilahtea*. *Riilahti* vastasi tuleen 20 millimetrisellä Madsen-tykillä ja vihollisen koneet kaartoivat pois. Hyökkäys ei aiheuttanut vaurioita ja laivat pääsivät aloittamaan miinanlaskun kello 01:10. Viimeinen miina laskettiin 30 minuutin kuluttua ja koko *Kipinola* oli laskettu kello 01:40 ilman ongelmia. Pian miinoitteen laskun jälkeen vihollisen koneet hyökkäsivät uudelleen. Tällä kertaa kaksi pommikonetta avasi konekivääritulen noin 1,5 kilometrin korkeudelta kohti miinalaivoja. Hyökkäykseen vastattiin Madsen-tykillä ja koneet

joutuivat kääntymään pois. *Riilahden* päällikkö arvioi, että Madsenin valokuovilla olisi merkittävä moraalinen vaikutus lentäjien toimintaan. Välittömästi ilmahyökkäyksen jälkeen havaittiin 150 metrin etäisyydellä sukellusveneen periskooppi kulkusuunnassa laivan oikealla puolella. Torpedovaara oli ilmeinen ja *Riilahden* päällikkö käski väistöliikkeet. *Riilahti* ja *Ruotsinsalmi* palasivat turvallisesti Porkkalanniemen alueelle. Aamupäivällä alkoi uusien miinojen lastaus.

Torstaina 26.6. illansuussa miinalaivat olivat jälleen merellä laskeakseen *Kuolemajärven* miinoitteen. Operaation suojaksi oli määritetty 4 saksalaista moottoritorpedovenettä, 4 saksalaista raivaajaa ja suomalainen moottoritorpedovene. *Riilahti* nosti ankkurin odotusalueeltaan Rönnskäristä kello 20.05 ja suuntasi kohti operaatioaluetta. Matkan aikana sen yläpuolella oli useita vihollisen koneita, mutta ne käännettiin pois Madsenin tulella. *Ruotsinsalmi* nosti ankkurin muutamaa tuntia myöhemmin ja suuntasi sekin laskemaan *Kuolemajärveä*. *Ruotsinsalmi* joutui vihollisen pommituksen kohteeksi, mutta selvisi hyökkäyksestä ilman vaurioita. *Kuolemajärvi* laskettiin 27.6. merellä vallinneen sankan sumun keskellä puolen yön jälkeen. Paluumatkalla kello 01:50 kolmemoottorinen pommikone pääsi yllättämään *Riilahden* miehistön, kun se liukui esiin pilviverhon takaa. Kone oli päässyt jo noin kilometrin päähän kohteestaan, kun miinalaivan miehistö avasi tulen sitä kohti. Vihollisen kone sai useita osumia. Osu- mien johdosta kone savutti, se kääntyi pois menettäen hitaasti korkeuttaan. Kahdenkymmenen minuutin kuluttua kello 02:10 kaksi pommikonetta hyökkäsi jälleen *Riilahtea* kohti. Vihollis- koneet pommittivat laivaa kuudella pommilla, kaikki menivät ohi. Lähin pommi putosi 50 metrin etäisyydelle. *Riilahden* tulenavaus myöhästyi. *Riilahti* ja *Ruotsinsalmi* pääsivät turval- lisesti perille.

26. ja 27.6. *Riilahti* ja *Ruotsinsalmi* laskivat *Apoldan* ja *Corpethan* väliin kaksi miinoitetta joissa molemmissa oli 200 miinaa. *Kipinola* laskettiin Hangosta kaakkoon ja *Kuolemajärvi* Osmussaaresta luoteeseen. Operaatioiden suojauksesta vastasivat pääosin saksalaiset mootto- ritorpedoveneet. Miinoitusten tarkoitus oli häiritä venäläisten liikennettä Hangon ja Tallinnan välillä. Operaatioiden aikana vihollisen lentokoneet olivat jatkuvasti uhkana ja laivat joutuivat tulitaisteluun lentokoneiden kanssa. Kesäkuun lopussa miinalaivat olivat jälleen miinanlas- kuoperaatioissa. Tällä kertaa kyse ei ollut Suomenlahden suun alueen sulkemisesta. *Riilahden* ja *Ruotsinsalmen* tehtävänä oli laskea 200 miinan miinoite *Valkjärvi* Jumindan niemen alueel- le. *Valkjärven* tarkoituksena oli häiritä vihollisen liikennettä Kronstadtin ja Tallinnan välillä. Miinoite laskettiin onnistuneesti. *Valkjärven* ympärille rakennettiin myöhemmin valtava Ju-

mindan miinasulku. Se oli viimeinen suomalaisten laskema miinoite miinasodan ensimmäisen vaiheen aikana.

Saksalaiset jatkoivat miinoitusoperaatioita kesäkuun lopussa varsin aktiivisesti. 25.–26.6. välisenä aikana kuusi moottoritorpedovenettä täydensi *Apoldan* ja *Corpethan* välistä aluetta laskemalla yhteensä 36 pohjamiinaa alueelle. Seuraavana päivänä miinalaiva *Brummer* suoritti miinanlaskuoperaation samalle alueelle laskien 100 miinan ja 50 raivausesteen miinoitteen. Operaation suojana oli yhdeksän moottoritorpedovenettä. Miinalaiva *Brummerin* kaukosuojana olleet kaksi moottoritorpedovenettä tuhoutuivat ajaessaan venäläisten laskemaan miinaan operaation aikana. *S-43* tuhoutui kello 01.23 ja *S-106* 17 minuuttia myöhemmin kello 01.40.

Neuvostolaivasto käynnisti Suomenlahden katkaisuun tarkoitetun miinoitustoimintansa 22.–23.6. välisenä aikana, jolloin kaksi miinalaivaa, *Marti* ja *Ural*, varsin mittavan suojausvoiman kanssa toimeenpanivat Hangon ja Osmussaaren väliset miinoitteet. Tämän operaation aikana etelästä saapuneeseen osastoon kuuluneet Itämeren laivaston alukset ajoivat *Apoldassa* miinoihin. Hävittäjä *Gnevyj* menetti räjähdyksessä keulansa ja upposi. Ristelijä *Maksim Gorki* menetti räjähdysen seurauksena myös keulansa, kärsi mittavia vahinkoja, mutta ei upponut. Hävittäjät *Stereguchin* ja *Gordyj* saivat myös vaurioita suojaraiivaimessa räjähtäneistä miinoista. Hangon ja Osmussaaren välistä miinoitetta vahvennettiin seuraavina öinä. Kaikkiaan Itämeren laivasto laski Suomenlahden suulle noin 3000 miinaa ja noin 500 raivausestettä. Kesäkuun lopussa Itämeren laivasto siirsi miinoitustoiminnan painopistettä itään.

Suomenlahden suun miinoitteet rajoittivat Itämeren laivaston toiminnanvapautta suuresti. Meriliikenteen järjestäminen Tallinnan, Viron saaristossa olevien tukikohtien, Hangon ja Kronstadtin välillä vaikeaa. Kahdessa viikossa Suomenlahti oli eristetty muusta Itämerestä. Suomenlahden suun alueelle oli laskettu yli 5000 miinaa ja 2000 estettä. Miinasodankäynnin ensimmäisen vaihe oli päättynyt.

RANNIKKOJOUKOT KENTTÄARMEIJAN SIVUSTAN SUOJANA

18. kesäkuuta 1941, perustettiin liikekannallepanon yhteydessä Kotkan Rannikkotykistörykmentistä sodan ajan joukko nimeltään 2. Rannikkoprikaati, joka toimi Virolahti-Ahvenkoski välisellä alueella. Prikaatin komentajana toimi eversti Pekka Enkainen. 2. Rannikkoprikaatin tehtävänä oli maihinnousun torjunta, asutus- ja liikekeskusten suojaaminen sekä alueella toimivan kenttäarmeijan yhtymän merisivustan suojaaminen. Joukon ensimmäinen ryhmitys oli puolustuksellinen.

Talvisotaa edeltävää rannikkotyökistöä pidettiin tyypillisesti liian yksipuolisena ja passiivisena. Merivoimien tahtotilana oli ollut kehittää joukkoja hyökkäystoimintaan paremmin soveltuviksi. Oli kehittynyt ajatus muodostaa rannikkoiskujoukkoja saarten valtaamiseksi jalkaväen taapaan. Kesäkuun lopussa 1941 Merivoimissa valmistauduttiin rannikko- ja saaristotaisteluihin ja joukkoja järjesteltiin hyökkäystoimintaan paremmin sopiviksi. 30.6.1941 Merivoimien esikunta antoi käskyn Rannikkoprikaateille käskyn saaristotaisteluun sopivien, kevyesti aseistettujen rannikkoiskukomppanioiden muodostamisen. Saarten valtaamiseen tähtäävä koulutus tuli aloittaa välittömästi.

Tulevaan hyökkäykseen liittyen Merivoimien tuli valmistautua armeijakunnan mahdolliseen etenemiseen Kannaksella. Päämaja käski Merivoimien suunnitella aseistuksen ja joukkojen siirtoja Viipurinlahden rannan, Säkijärven ja Virolahden puolustamiseksi. Tämä liittyi IV AK:n hyökkäyssuunnitelmaan. IV Armeijakuntaan kuuluvan 8. Divisioonan, joka oli 2. Rannikkoprikaatin naapurina, piti hyökätä Viipurinlahdelle ja jäädä puolustusasemiin Viipurinlahden rannalle. Samanaikaisesti, kun armeijakunnan päävoimat etenisivät Viipurin pohjoispuolitse. 2. Rannikkoprikaatin tehtävä arvioitiin armeijakunnan hyökkäystä tukevaksi. Sen piti suojata merisivusta sekä vastata rannikon ja saariston varmistuksesta ja siten irrottaa IV Armeijakunnan joukot jatkotehtäviin. Prikaatin hyökkäystoiminnan painopiste suunniteltiin Virolahden saarille ja rannikon puhdistamiseen.

2. Rannikkoprikaati alistettiin operatiivisesti IV Armeijakunnalle heinäkuun lopussa. Prikaati suunnitteli oman hyökkäyssuunnitelmansa tahdittaen sen osaksi IV Armeijakunnan hyökkäystä. 19.8.1941 Annettiin IV Armeijakunnan hyökkäyskäsky. 2. Rannikkoprikaatin tehtävinä olivat osallistuminen Virolahden saariston valtaamiseen sekä mantereen rantaviivan puhdistus vihollisesta hyökkäyksen edetessä. Prikaatin tuli suojata armeijakunnan merellinen sivusta sekä estää ja häiritä vihollisen meriliikennettä. 2. Rannikkoprikaatin operatiivinen alistussuhde purettiin 20.8.1941, siis päivän armeijakunnan hyökkäyskäskyn jälkeen. Prikaati palasi Merivoimien komentajan johtoon.

Kenttäarmeijan hyökkäys alkoi 22.8.1941. Merivoimien komentaja kenraaliluutnantti Valve antoi 2. Rannikkoprikaatille tehtäväksi Virolahden-Säkijärven rannikon varmistamisen sitä mukaan kun IV Armeijakunnan joukot etenivät kohti Viipurinlahtea. Tähän ei ehditty. Kun IV Armeijakunnan joukot etenivät kahdessa päivässä Viipurinlahden luoteisrannalle, Rannikkoprikaatin miehet taistelivat vielä Virolahden saaristossa. Tämä Virolahden saaristossa taistele-

va joukko oli 2. Rannikkoprikaatista koottu Taisteluosasto Miettinen, jonka komentajana toimi majuri Martti Miettinen, tuleva kenraaliluutnantti ja Mannerheim-ristin ritari numero 152. Taisteluosasto Miettisen rungon muodosti siihen 22.8. liitetty vahvennetun pataljoonan vahvuinen Osasto Vuorela.

Osasto Vuorela oli alun perin 2. Rannikkoprikaatin II linnakkeiston alainen iskuosasto, joka oli harjoitellut Virolahdella ahkerasti muun muassa maihinnousua, saarten valtausta ja pimeäammuntoja. Koulutusjakson aikana osasto oli tehnyt monia partiomatkoja saaristovesillä, joiden pääasiallinen tarkoitus oli ollut Pukkion ja Paation miehitystilanteen selvittäminen.

22.8. osasto Vuorela liitettiin osaksi Taisteluosasto Miettistä. Taisteluosasto Miettinen koostui rannikkopataljoonasta ja kenttätykistöpatteristosta. Rannikkopataljoona nimettiin Rannikkopataljoona 2:ksi.

Taisteluosastolle määrättiin välittömästi seuraavat toimintaa ohjaavat tehtävät: Orslahden alue pitää varmistaa ja siirtää sinne kevyitä tykkeitä ja konekiväärejä estämään vihollisen evakoinnit saarista. Yhdellä iskukomppanialla pitää puhdistaa ja varmistaa Satamaniemi, jonne on siirrettävä kevyitä tykkeitä. Tämän jälkeen iskukomppanian oli siirryttävä Ristiniemeen ja puhdistettava se vihollisista. Toinen osaston iskukomppanioista pitää jättää reserviin Virolahdelle. Osaston oli muodostettava yksi kiväärikomppania uuden alueen miehityksen varmistamiseksi. Majuri Miettinen määräsi 1. Iskukomppanian Satamaniemeen ja 2. iskukomppanian Virolahdelle reserviksi, jossa jatkavana huolenaiheena oli Pukkion linnake.

Seuraavana päivänä Taisteluosasto Miettisen osat 1. Iskukomppanian johdolla etenivät Satamaniemeen ja Ristiniemeen JR24 rinnalla. 2. Iskukomppania jäi Virolahdelle reserviksi ja valmistautui toimimaan Pukkion suuntaan. IV Armeijakunta siirsi Linnoituspataljoona 3. ja 4. alistettiin Miettiselle.

Aamupäivän aikana Ristiniemi oli vapaa vihollisesta. Satamaniemessä sen sijaan oli sangen voimakas vihollinen, minkä seurauksena iskukomppania joutui taisteluun. Tilanne kääntyi kuitenkin suomalaisille suotuisaksi, kun iltapäivän, illan aikana 130 hengen vahvuinen vihollisosasto vetäytyi kiivaiden taistelujen jälkeen viereiseen Lammassaareen.

Päivän aikana Satamaniemeen oli saatu siirrettyä tykkikalustoa ja iltapäivällä Satamaniemeen siirretyllä 75 mm tykillä upotettiin vihollisen kuljetusalus kolmen kilometrin etäisyydelle. Kuljetusaluksen kansi oli ollut täynnä miehistöä ja materiaalia. Tietävästi tässä menehtyi 200

neuvostosotilasta. Orslahteen siirretyillä tykeillä upotettiin Härön luona proomu, jonka mukana menehtyi tietojen mukaan reilu 100 vihollista. Säkkijärvellä Suomalaisten siirtymisiä ja tykkien siirtoja hidastivat teiden huono kunto, rikotut sillat ja lukuisat miinat.

Tilanne Virolahdella selkiytyi 24.8. kun vihollinen vetäytyi Virolahden edustan saarista aamuyön tunteina. Venäläiset räjäyttivät Pukkion lähtiessään ja koko saari syttyi tuleen. Hurpussa ollut 2. Iskukomppania sai hälytyksen siirtyä Pukkioon välittömästi, mutta siirryttyään Pukkioon huomattiin saaren olevan tyhjä vihollisista, mutta täynnä sotamateriaalia. Miehityskomppania otti Pukkion haltuunsa ja illansuussa 2. Iskukomppania siirtyi takaisin Hurppuun, jossa sai käskyn siirtyä Satamaniemeen 1. Iskukomppanian tueksi.

Tilanne selkisi myös Viipurinlahden itärannalla, kun iskukomppania valtasi Lammassaaren 24.8. iltaan mennessä. Lammassaareissa olleita venäläisiä yritettiin evakuoida pois veneillä, mutta veneet tuhoutuivat konekivääritulesa. Saaresta saatiin 67 vankia. Suomalaisten tappiot olivat kolme kaatunutta, yksi haavoittunut ja yksi kadonnut. 24.8. 2. Rannikkoprikaati otti rintamavastuun IV Armeijakunnalta välirajan ollessa Nisalahdessa. Linnoituspataljoona 4:lle käskettiin Säkkijärven rannikon varmistaminen.

Kenttäarmeijan etenemiseen liittyen Merivoimien komentaja antoi 2. Rannikkoprikaatille 27.8. käskyn tiedustella ja miehittää Viipurinlahden saaret ja estää vihollisen meriliikenne Viipurin alueelta ulos. Tehtävä onnistuisi vain jos Teikari tai Tuppura saadaan haltuun. Teikarin valtauksen tarkoituksena oli: estää vihollisen laivastovoimien pääsy Teikari - Tuppura kaapeikosta Viipurinlahdelle ja siten, estää niiden tulenkäyttö 8. Divisioonan joukkoja vastaan; katkaista vihollisen evakuoimiskuljetukset meritse Uuraasta ja Maksalahdesta Koivistolle; eliminoida Teikarinsaari - Tuppura - Pulliniemi alueelle sijoitetun vihollistykistön vaikutus 8. Divisioonan, Taisteluosasto Miettisen ja Säkkijärven rannikolle sijoitettuihin laivastojoukkoihin.

Taisteluosasto Miettinen sai tehtäväksi Teikarsaaren valtaamisen. Hyökkäyksen suoritti vahvennettu Rannikkopataljoona 2, joka oli kapteeni Vuorelan johdossa. Pataljoonaan kuului kolme komppaniaa, joista kaksi oli rannikkoiskukomppanioita ja yksi kiväärikomppania. Pataljoonan komentajalle alistettiin vahvennukseksi Linnoituspataljoona 3:sta yksi konekiväärikomppania sekä ilmatorjuntajoukkue kolmella 20 millimetrin Madsenilla, yksi panssarintorjuntakivääri, kaksi pioneeriryhmää ja tykistön tulenjohtue. Operaation merikuljetuksista vas-

tasi kapteeniluutnantti Jääsalon johtama venekomppania. Hyökkäysosaston vahvuus oli 425 miestä.

Tärkeimmäksi maihinnousupaikaksi oli valittu Teikarin länsiranta Kiuskerin pohjoispuolella. Hyökkäys toteutettaisiin kolmessa portaassa. I Portaana toimi vahvennettu 2. Iskukomppania. I portaan tehtävänä oli vallata taisteluryhmällä nopeasti Kiuskeri, edetä 2. Iskukomppanialla laiturialueelle, vallata se ja samanaikaisesti iskeä kylän pohjois- ja länsiosaan ja pyrkiä tuhoamaan majoitustalot sekä varmistaa sillanpää. Määrätty maihinnousuhetki oli kello 02:00. II portaana oli pioneeriryhmällä ja puhelinryhmällä vahvennettu 1. Iskukomppania. Sen tehtävänä oli iskeä maissa yhdellä joukkueella Luoteisosaan ja yhdellä joukkueella kaakkoisosaan. Määrätty maihinnousuhetki oli kello 02:30. III portaana toimi vahvennettu komppania - 4. komppania. Portaan tuli nousta maihin 03:00 ja suorittaa lopullisesti saaren valtaus ja puhdistus, varmistaa rantaviiva ja torjua vihollisen vastahyökkäykset. Hyökkäyksen tulitukena oli Vilaniemeen ryhmitetty nelitykkinen 76 millimetrinen kenttätykkipatteri. Kapteeni Vuorela oli lähettänyt hyökkäystä edeltävänä yönä Teikariin tiedustelupartion, joka oli päässyt vihollisen huomaamatta rantautumaan Teikariin länsirannalle. Tämän johdosta päätettiin jättää hyökkäystä edeltävä tulivalmistelu pois ja vallata saari yllätyshyökkäyksellä. Hyökkäystä tukemaan oli asetettu moottoritorpedoveneet Koivistonsalmen suunnassa ja Teikarinselällä.

I Porras lähti Vilajoen länsilaiturista kello 01:30 ja rantautui kello 02:00. Toinen porras seurasi 200 metrin päässä ja rantautui noin 02:30. III porras, jonka ensimmäisen veneen mukana olivat pataljoonan komentaja kapteeni Vuorela ja kiväärikomppanian päällikkö rantautui noin 03:15. Olosuhteet olivat pimeyden vuoksi hankalat. I portaan ensimmäinen etuosasto, taisteluryhmä, nousi maihin Kiuskerissa suunnitelman mukaan ja otti välittömästi saarella olleen kahden hengen vartion vangiksi. Samaan aikaan pääosan kärki nousi maihin Teikarissa kohtaamatta vastarintaa. Saarta puolustaneet venäläiset havaitsivat pian hyökkäyksen ja valaisivat taivaan punaisilla ja vihreillä valoraketeilla. Puolikkaalla joukkueella varmistettiin sillanpää. Pääosa 2. Iskukompaniasta eteni kohti kylää, jonne sen oli määrä hyökätä. II portaan 1. Iskukomppania jakautui kahtia niin, että pääosa eteni kohti saaren Luoteisniemeä pienemmän osan suuntautuessa tiedustelemaan saaren eteläosaa.

Hyökkäyksessä mukana ollut 2. Iskukomppanian mies Tauno Yrjönen muistelee maihinnousua: *”Eipä aikaakaan, kun veneemme moottori pysäytettiin ja kuului hiljainen käsky: Alas veneestä! Hyppäsimme mereen, vesi ulottui yli polvien, mutta tuskin kukaan huomasi edes kosketusta, niin paljon itse kukin oli jännittynyt mielessään. Saammeko tulisen tervehdysten, se*

vain on jokaisen ajatuksissa. Mitään ei kuitenkaan kuulunut. Näkyvyyttähän ei juuri ollutkaan, sillä yö oli pimeimmillään. Jotenkuten siitä selvisimme, ja jälleen oli kovaa maa jalkojen alla. Hätäisesti kaadoin minäkin veden saappaistani ja saman tien aloimme levittäytyä ketjuun. Muistan, että maasto ei ollut suinkaan tasaista, oli rantakiviä, leppiä jne. Kompastelimme ja nousimme ylös, ja vielä tänäkin päivänä ihmettelen, että oli meillä sentään onnea, ettei juuri sillä kohdalla ollut ainuttakaan vartijaa meitä vastaanottamassa.”

2. Iskukomppania eteni kylää kohden saarrostaen sen pohjois- ja länsipuolelta. Yhdellä joukkueella hyökkättiin kylään pohjoispuolelta ja puolikkaalla joukkueella länsipuolelta. Iskukomppanian miehet etenivät kyläaukean laidan kohtaamatta vastarintaa, kunnes eräästä talosta vihollinen aloitti tulituksen konepistooleilla ja käsikranaateilla. Suomalaiset tuhosivat talon ikkunasta heitetyllä kasapanoksella. Talo syttyi tuleen, eivätkä viholliset selvinneet. Tämän jälkeen alkoi voimakas tulitaistelu ja vihollinen suoritti vastahyökkäyksen. Iskukomppanian miehet torjuivat hyökkäyksen, mutta sen vaikutuksesta oma hyökkäys pysähtyi. Samanaikaisesti lähistöllä edennyt 1. joukkueen ryhmä oli joutunut kylän perunapellolle, jossa joutui tulikosketukseen vihollisen kanssa ja jäi hetkeksi mottiin. Lyhyt motti raukesi käsikranaattien avulla ja vihollinen perääntyi. Kylän länsiosaan hyökännyt puolikas joukkue sitoi vihollisen taisteluun ja esti sitä pääsemästä länsirannalle.

Samaan aikaan saaren luoteisosaan edennyt 1. Iskukomppanian 2. joukkue joutui tulikosketukseen vihollisen kanssa ja pakotti puolustukseen ryhmittyneen vihollisen perääntymään. Se perääntyi niemen kärjessä olleeseen tukikohtaansa. Saarroksissa ollut vihollinen yritti vastahyökkäystä, mutta se torjuttiin. Taistelu muuttui käsikranaattitaisteluksi, jonka jälkeen käsi-kähmäksi. Yöllä noin kello 03:15 saapui hyökkäysosaston III porras maihin suunnitellusta rannasta hieman etelämmäs, juuri samaan aikaan Luoteisniemen taistelu oli kiihvimmillaan. Pataljoonan komentaja saadessaan 4. komppanian haltuunsa rannalla, käski vahvennetun 2. joukkueen välittömästi Luoteisniemeen, 3. joukkueen kohti kylää ja 1. joukkueen aseisiin varmistamaan etelän suunta. Luoteisniemeen lähetetty joukkue ei kuitenkaan ehtinyt taisteluun mukaan, sillä Luoteisniemen kärjessä ollut vihollisen tukikohta vallattiin kello 04:30 ennen vahvistuksia. Vihollisia oli tukikohdassa ollut 18, joista 13 kaatui ja viisi joutui haavoittuneena vangiksi. Sotasaaliina suomalaisten käsiin jäi muun muassa kaksi 45 millimetrin piis-katykkiä.

Pääosa II portaan joukoista sekä Luoteisniemessä olleet joukot suunnattiin nyt kylään. Kello 08:00 aamulla kapteeni Vuorela lähti henkilökohtaisesti johtamaan kyläaluetta ja Koillisnie-

men valtausta. Tämä johti kylän valtaamiseen. Vihollinen teki ankaraa vastarintaa, mutta oli pakotettu perääntymään vähitellen Koillisniemeen. Koillisniemessä taistelut jatkuivat aina kello 12:00 saakka, jolloin vihollinen antautui. III portaan mukana tulleet kaksi konekiväärijoukkuetta oli asetettu välittömästi maihinnousurannalle varmistukseen. Kello 11:00 vihollinen yritti lähestyä saarta tykkiveneiden suojaamilla veneillä, mutta tämä torjuttiin konekivääreillä ja panssaritorjuntatykeillä.

Saaren puolustaja ei ollut valmistautunut pitämään saarta hallussaan. Puolustus nojasi varusmiehistä muodostettuun komppaniaan, jota oli vahvennettu kahdella panssaritorjuntatykillä. Komppanian vahvuus oli ollut 100 miestä. Puolustus oli järjestetty niin, että Luoteisniemessä sekä Koillisniemessä oli tukikohdat, eteläosassa ja Kiuskerissa oli heikommat varmistukset. Pääosa saaren joukoista oli keskitetty kylään, jossa sijaitsi myös puolustajan johtoporras. Hyökkääjällä oli sekä materiaaliltaan ja määrältään selvä ylivoima. Teikaria puolustaneet venäläiset olivat taistelleet varsin urheasti ja sitkeästi. Taistelussa olleet suomalaiset saivat kokemuksia ja arvokasta oppia vaikeissa olosuhteissa tapahtuvista saaristotaisteluista. Taistelukertomuksessa majuri Miettinen raportoi, että Teikarsaaren taistelussa kaatui 32 vihollista, haavoittui 20, ja 32 jäi vangiksi. Omat tappiot raportin mukaan olivat 6 kaatunutta ja 16 haavoittunutta. Sotasaalista jäi suomalaisten käsiin runsaasti. Teikari vallattiin erikoisolosuhteissa, pimeässä suoritettulla yllätyshyökkäyksellä onnistuneesti. Taistelut pimeässä saarella ratkaistiin useasti käsikähmänä. Teikarin haltuunoton myötä Viipurinlahden suu puristettiin tiiviiksi, eikä vihollisen sota- ja muut alukset kyenneet ja uskaltaneet Teikarin selälle tai Maksalahteen. Tämä esti vihollisen evakuoimismahdollisuudet.

Rannikkopataljoona 2 yhdessä Rannikkopataljoona 1:n kanssa ylittivät Viipurinlahden 2.-3.9. ja nousivat maihin Pulliniemen kärjessä. Sieltä rannikkopataljoonat jatkoivat etenemistä kohti Koiviston kauppalaan saakka ja saivat yhteyden JR45 joukkoihin Kiiskilässä. Merivoimien komentaja ilmoitti Päämajalle: ”Meritie Viipuriin on jo käytettävissä. Tie ei kylläkään ole vaaraton, mutta käyttökelpoinen.”

LÄHTEET

Haimila, Antti-Ville: Päämajan ja merivoimien suhde rannikolla suoritettujen operaatioiden suunnittelussa ja toimeenpanossa jatkosodassa, SM2 Pro Gradu, MPKK, Helsinki, 2013.

Kansallisarkiston digitaaliarkisto: Jatkosodan ja Lapin sodan sotapäiväkirjat: Miinalaiva Riilahti 21.6.1941–14.12.1941, Miinalaiva Ruotsinsalmi 24.6.1941–7.9.1941, Panssarilaiva Väinämöinen 21.6.1941–28.6.1941, 2. Rannikkoprikaati Esikunta 15.6.1941–31.12.1941, Rannikkopataljoona 2 30.8.1941–5.2.1941, Rannikkopataljoona 2 1. Komppania 9.7.1941–

30.3.1942, Taisteluosasto Miettinen 29.8.1941 (taistelukertomus), Taisteluosasto Vuorela 4.7.1941–28.7.1941 ja 15.7.–29.7.1941, tykkivene Hämeenmaa 21.6.1941–27.12.1941.

Keskinen, Kalevi ja Mäntykoski, Jorma: Suomen laivasto sodassa 1939–1940, Tietoteos Ky, Espoo, Forssan kirjapaino Oy, Forssa, 1991.

Manninen, Ohto: Meriaseveljeyden synty, Sotahistoriallisen seuran internet sivut, 23.10.2016.

Reponen, Toivo: Teikari, linnoittamaton saari valtavyylän keskellä, teoksessa Rannikkotyki-
tö taistelee, RTUY:n vuosijulkaisu XI, Maalaiskuntien Liiton Kirjapaino, Helsinki, 1951

Talvitie, Jyrki K. ja Keskinen, Kalevi: Suomen Merisodan pikkujättiläinen, WSOY, Helsinki, 2015.

Tarkka, Markus: Merivoimien varautuminen Neuvostoliiton Hangon tukikohtaa vastaan väli-
rauhan aikana, SM2 Pro Gradu, MPKK, Helsinki, 2013.

Toimituskunta: Jatkosodan historia 6, Meri- ja ilmapuolustus, Sotatieteen Laitoksen julkaisuja
1994, WSOY, Porvoo, 1994.

Vuorela, Veikko: Rannikkopataljoona 2:n (Osasto Vuorela) toiminta jatkosodassa vv 1941–
1942, kirjoituksessa Itä-Suomenlahden Rannikkoprikaatin vaiheita (koonnut Heinikainen V.)

Wihtol, Erik: Merimiinoitteet suomen vesillä talvisodassa ja Suomenlahdella vuonna 1941,
Tiede ja Ase, vol 45, 1987.

Yrjönen, Tauno: Tapahtui Teikarissa 29.8.1941, Kansa taisteli nro 9, 16.9.1969.